

Contribuția lui R. W. Seton-Watson la dezvoltarea istoriografiei problemei naționale românești (I)

Radu RACOVÎȚAN

Keywords: *R.W. Seton-Watson, Transylvania, Romania, Hungary, history*

Abstract

R.W. Seton-Watson's Contribution to the Development of the Romanian National Question's Historiography

This study aims to restore a man, an opera and an epoch filled with complex and complicated political and national issues; a journalist and an English historian who, for decades, has been identified as one of the most popular and valuable foreign defender of the cause of the Romanian people's independence and of the political and state unity – R.W. Seton-Watson (1879-1951).

Printre cei care au sprijinit cu consecvență și au înfățișat opiniei publice europene chestiunea naționalităților din Austro-Ungaria, acordând o atenție specială românilor, s-a numărat și istoricul englez Robert William Seton-Watson (1879-1951). Seton-Watson a tratat istoria românilor, chestiunea Transilvaniei, cu competența istoricului și publicistului de mare autoritate, aducând, prin informația sa vastă și obiectivitate, reale contribuții la dezvoltarea istoriografiei problemei naționale românești. Importanța studiilor sale despre istoria românilor, a problemei naționale românești sporește prin aceea că ele au fost publicate în limbi de largă circulație, engleză, franceză, germană, făcându-ne cunoscuți în lume.

R.W. Seton-Watson s-a născut la Londra, în 1879. Copilăria și-a petrecut-o în Scoția, de unde își aveau obârșia bunicul și tatăl său, iar studiile și le-a făcut la Universitatea Oxford, New College. Încă din studenție și-a făcut cunoscută capacitatea, câștigând premiul „Stanhope“ pentru lucrări în istorie, în anul 1901. În anii săi de studenție a călătorit mult în străinătate, însoțindu-și tatăl în Grecia și la Constantinopol și Germania. În 1903, la moartea tatălui său, Seton-Watson a fost lăsat înstărit, neavând nevoie să-și câștige existența printr-o profesiune lucrativă obișnuită. Era interesat acum, cu pasiune, de istoria și politica contemporană a Europei. A decis să petreacă câteva ierni și primăveri pe continent; astfel, în 1903-1904, a stat pentru șase luni la Berlin și trei luni în Italia, iar în anul următor șase luni la Paris (la Sorbona) și din nou trei luni în Italia. Cunoștea acum bine limbile franceză, italiană și germană și avea cunoștințe solide despre cultura și literatura celor trei țări.

În noiembrie 1905, Seton întreprindea prima sa călătorie la Viena, fiind interesat de istoria monarhiei habsburgice. Pe atunci, Ungaria era cuprinsă de revoltă națională, iar în Austria muncitorii, influențați de evenimentele revoluționare din Rusia,

demonstrau pentru votul universal. La această dată, Seton-Watson manifesta față de Imperiul Habsburgic o mare admirație. Monarhia dunăreană a fost mult timp aliată a Marii Britanii și istoricul englez considera că statul dualist constituia un element esențial al păcii europene, împiedicând o confruntare directă între cele două puteri dinamice și imperialiste, Germania și Rusia. În același timp, simpatia sa față de mișcările naționale de independență îl determina să manifeste înțelegere față de națiunea ungară care în acest timp purta o luptă pătimașă împotriva Vienei. Această simpatie era cu atât mai mare cu cât numele lui Kossuth și versiunea cunoscută în Marea Britanie despre evenimentele de la 1848, făcuseră ca numele de Ungaria să fie foarte îndrăgit de către englezii cu vederi liberale. În timpul primei sale vizite la Viena, vizită care a durat până în mai 1906, Seton și-a petrecut majoritatea timpului în arhivele Universității, ale Ministerului de Război și ale Parlamentului. În paralel, a început să publice o serie de articole sau scrisori în presă. Pe timpul șederii sale la Viena, a fost surprins de „atitudinea indiferentă și trufașă ce părea a fi frecventă în rândul clasei mijlocii din Austria“ și de „maniera evident incorectă și adesea înverșunată“ în care presa din Viena comenta afacerile ungare. Cunoștințele sale despre Ungaria se înmulțiseră în timpul rezidenței și, dornic să afle mai multe, în mai 1906 a plecat în Ungaria. A sosit la Budapesta în ziua alegerilor organizate de guvernul coaliției, cele mai libere ținute în ultimul timp. Seton avea scrisori de introducere din partea cunoștințelor pe care și le-a făcut la Viena către jurnaliști, profesori și politicieni. A vorbit cu câțiva politicieni unguri importanți: contele Appónyi Albert, contele Károlyi Julius, profesorul Lang, fost ministru în guvernul Széll, editorul naționalist Jenő Rakosi¹. Seton-Watson nu era în acel moment interesat, în mod special, de chestiunea naționalităților, însă nu i-a trecut neobservată dimensiunea negativă a patriotismului maghiar. Toți cei cu care a discutat exprimau o atitudine iritată față de nemaghiarii din Ungaria.

De la Budapesta, trecând prin Slovacia, Seton a ajuns în Transilvania (iunie 1906), unde a luat contact direct cu „problema naționalităților“ din Ungaria². A avut scrisori de recomandare către sașii din Sibiu, și aceștia l-au sfătuit să ia legătura (pe care i-au facilitat-o) cu românii. Prima persoană cu care a avut o conversație serioasă a fost pastorul evanghelic (din același an episcop) Fr. Teutsch; s-a întâlnit și cu doi directori de școală secundară, Gottschling și Wolff. Ei au insistat asupra faptului că administrația ungară ignora sau încălca propriile legi. Teutsch l-a sfătuit să meargă la Blaj pentru a vorbi cu românii. Watson a petrecut două săptămâni în regiunile cu populație românească, începând cu Oradea și mergând prin Cluj, Sibiu, Alba Iulia, Blaj, către Arad și Timișoara. Persoanele care i-au făcut o impresie deosebită au fost Teodor V. Păcățian la Sibiu, canonicul istoric Augustin Bunea și dr. Iuliu Maniu la Blaj, Vasile Goldiș și I. Russu-Șirianu (editorul *Tribunei*) la Arad³. În discuția avută cu Augustin Bunea l-a întrebat pe acesta dacă lucrarea lui Aurel C. Popovici, *Die vereinigten Staaten von Grossösterreich*, pe care Watson o citise de curând, reprezintă părerea majorității românilor ardeleni. Bunea i-a răspuns afirmativ, de fapt el însuși fiind introdus de Al. Vaida Voevod în cercul de la Belvedere (majoritatea

¹ Seton-Watson 1981, pp. 28, 31, 32.

² Seton-Watson 1929, pp. 1341-1346; Bodea, Seton-Watson 1988, vol. II (doc. 1), pp. 939-946.

³ Seton-Watson 1971, p. 27.

liderilor P.N.R. nu împărtășeau însă ideile de federalizare ale lui A.C. Popovici – *n.n.*). În întâlnirea pe care a avut-o, tot la Blaj, cu Iuliu Maniu, acesta a afirmat că nu era de acord cu A.C. Popovici, deși îi prețuia cartea. El se pronunța pentru autonomia Transilvaniei, în baza drepturilor istorice ale românilor majoritari în acest teritoriu. El nu avea încredere în promisiunile de libertate și egalitate în drepturi într-un stat centralizat, făcute de maghiari românilor, experiența demonstrând că românii nu pot avea încredere în făgăduielile ungarilor. Cu toată politica de maghiarizare a școlilor, limba maghiară nu a făcut progrese printre români, singurul efect fiind că țărani români erau lipsiți de orice șansă de educație.

La Arad, Seton a discutat cu Ioan Russu-Șirianu, care i s-a părut a fi un „naționalist entuziast”. Acesta considera cartea lui Aurel C. Popovici nerealistă, exprimându-se pentru autonomie, nu pe bază teritorială, ci pe baza naționalității populației. V. Goldiș, pe care l-a descris ca fiind „un om moderat și fără îndoială rezonabil”, i-a explicat în detaliu cum Legea naționalităților, votată de parlamentul ungar în 1868, a fost pervertită și falsificată. Nici Goldiș nu credea în posibilitatea unui stat federal ungar¹.

Din Banat, Seton-Watson s-a dus la Novi Sad și Zagreb și de acolo, a trecut prin Viena pentru a-l reîntâlni pe dr. Karl Renner, social-democratul austriac specialist în „problema naționalităților”. Acesta i-a recomandat să viziteze, pentru informare, și Slovacia, prezentându-i și un ziarist și sociolog slovac, Anton Stěfanek. Aflat la Viena, Seton i-a trimis pastorului Teutsch o scrisoare în care îl informa că, în urma vizitei întreprinse în Monarhie, și-a format o nouă părere despre Ungaria, în sensul că, deși în problema constituțională convingerile sale au rămas aceleași, nu la fel stăteau lucrurile în chestiunea naționalităților. Ca urmare, era hotărât să înceapă a scrie despre naționalitățile din Austro-Ungaria și drepturile lor istorice înainte de a se apuca a alcătui o istorie a Monarhiei după 1815². El intenționa, în acest sens, să întreprindă o nouă vizită în Ungaria, în anul următor. La începutul lunii iulie, Seton s-a întors în Scoția „cu toate ideile mele complet bulversate de experiența atât de variată a celor nouă luni. Teza cu care m-am întors [în Anglia – *n.n.*] era aceea că o Austrie întinerită prin introducerea sufragiului universal, promovând o politică liberală și clarvăzătoare de toleranță rasială și forțându-i pe maghiari să abandoneze tendințele lor tiranice de hegemonie, ar putea deveni rapid unul din cele mai puternice state de pe continent și imun la poruncile Berlinului sau Sankt Petersburgului”³.

Când a vizitat, în 1905-1906, cele două state constitutive ale monarhiei dunărene, istoricul englez era convins că Imperiul Habsburgilor nu avea doar dreptul să existe, dar că îndeplinea o funcție necesară în balanța echilibrului european. Socotea agitația provocată de naționalități ca fiind dăunătoare pentru pacea europeană. El aprecia, însă, că, fără acordarea autonomiei locale popoarelor din cuprinsul ei, Monarhia Habsburgică putea deveni un pericol real pentru menținerea păcii, în loc să fie un element de stabilitate.

¹ Seton-Watson 1971, p. 28.

² ANRDJ Sibiu, Colecția Brukenenthal, f. 1-51, nr. 259, f. 206-207; Bodea, Seton-Watson 1988, vol. I (doc. 2), p. 172.

³ Seton-Watson 1981, p. 40.

Încrederea lui Seton-Watson în democrația parlamentară ungară a fost zdruncinată de descoperirea că nemaghiarii, mai bine de jumătate din populația regatului, dețineau 40 de mandate în parlament, din totalul de 415¹. Pe scurt, a început să înțeleagă realitatea din spatele fațadei impunătoare prezentată de Ungaria Europei de Vest. Nu mai puțin important decât schimbarea pe care a produs-o în viziunea lui asupra Ungariei era efectul acestei experiențe asupra respectului ce-l purta sistemului dualist creat de reglementarea constituțională din 1867. Maghiarii, și-a dat el seama, au abuzat de puterea pe care le-a dat-o pentru a-i asupra pe nemaghiari; dar era, altfel, sistemul dualist util și viabil? A văzut în stăpânirea Habsburgilor un domeniu larg de cercetare și investigare, pe care istoricii și cercetătorii britanici o lăseseră aproape pe de-a-ntregul neexaminată. Pentru a se documenta temeinic, Seton-Watson a făcut, începând din anul 1906, numeroase călătorii în Croația, Slovacia, Voivodina, Serbia, Transilvania, în alte teritorii aparținând Imperiului dualist. El s-a convins tot mai mult de sistemul de deznaționalizare prezent aici.

Îi devenise clară, în anii premergători primului război mondial, acuitatea „problemei naționalităților“ în Austro-Ungaria, faptul că exista acolo o luptă între trei concurenți: Viena, Budapesta și naționalități. I-ar fi plăcut să vadă pe cele trei că se pun de acord una cu cealaltă. Spera, în special, într-o înțelegere dintre unguri și naționalități ce să facă posibilă presiunea asupra Vienei de a institui un guvern mai liberal. Cum s-a convins că o atare înțelegere nu era posibilă – și o a doua călătorie în Ungaria, în 1907, în regiunile slovace, Rutenia și Budapesta i-a confirmat această convingere – atunci și-a pus speranțe în alternativa presiunii comune a Vienei și a naționalităților asupra Budapestei. Această combinație era asociată cu speranțele de reforme ce urmau a fi făcute de moștenitorul tronului, arhiducele Franz Ferdinand, după ce îl va urma la tron pe bătrânul împărat. Aceste speranțe i-au fost exprimate deschis lui Seton-Watson de agrarianul slovac, Milan Hodza, și de liderul naționalist român, Alexandru Vaida Voevod (ambii din cercul de la Belvedere). El citise și cartea lui Aurel C. Popovici, *Die vereinigten Staaten von Grossösterreich (Statele unite ale Austriei Mari)*, la scurtă vreme după apariția sa (1906). Însă instalarea pe tron a lui Franz Ferdinand s-a lăsat așteptată, iar până la moartea sa n-a concretizat un plan care să urmărească realizarea „Austriei Mari“², cu toate că mișcarea grossösterreich-istă a elaborat multe planuri teoretice de reformare a monarhiei. Asasinarea arhiducelui i-a spulberat lui Seton-Watson orice speranță.

În acei ani, Seton-Watson nu și-a exprimat vreodată dorința ca Slovacia, Transilvania sau alte teritorii să fie desprinse de Ungaria. Nici măcar nu s-a referit vreodată în această perioadă la o unitate ceho-slovacă, ce să fie formată în cadrul monarhiei. Cât despre Transilvania, nu a pledat pentru încorporarea ei în România. Mai mult, credea că politicienii din Regatul român, deși doreau unirea Transilvaniei, nu acționau practic, pentru că slăbirea, în consecință, a Austro-Ungariei ar fi întărit Rusia de care se temeau.

Toate acestea s-au schimbat când a izbucnit războiul în Europa și monarhia a devenit dușmanul Marii Britanii. Seton-Watson a văzut declarația de război a Austro-

¹ Robert William Seton-Watson (1879-1951), în *The Times* din 28 iulie 1951.

² Kann 1964, vol.II, p. 197.

Ungariei împotriva Serbiei ca pe o dovadă că monarhia abandonase rolul său de factor independent și important în echilibrul de forțe european, că devenise un instrument de expansiune pan-germană, în care el considera clasa conducătoare ungară dornică de a fi complice. De aceea a presupus că victoria Antantei trebuia să aducă dublei monarhii pierderi teritoriale la scară mare, puțin mai târziu devenind un adept al disoluției complete a monarhiei.

Întors în Scoția, Seton a publicat, în 1906, două articole consistente în ziarul englez *The Spectator: The Situation in Hungary (Situția în Ungaria)*, și *Hungary at the Parting of the Ways (Ungaria la răspântie)*¹. Primele rezultate științifice și de analiză politică ale cercetărilor lui R.W. Seton-Watson sunt concretizate, însă, în lucrarea – semnată cu pseudonimul ce va deveni atât de cunoscut, Scotus Viator – *The Future of Austria-Hungary and the Attitude of Great Powers*, London, 1907 (*Viitorul Austro-Ungariei și Atitudinea Marilor Puteri*). În același an a publicat-o și în versiune germană, *Die Zukunft Österreich-Ungarns und die Haltung der Grossmächte*, Leipzig-Wien, Denticke, și avea o traducere în limba italiană în pregătire². Lucrarea și-a structurat-o în cinci capitole, și anume: 1. *Germania și Austro-Ungaria*; 2. *Rusia și Austro-Ungaria*; 3. *Italia și Austro-Ungaria*; 4. *Austro-Ungaria și vecinii ei din sud*; 5. *Austria împotriva Ungariei-problema internă*. Realizează o analiză temeinică și obiectivă a situației politice a dublei monarhii, pe atunci exprimându-și credința că existența Austro-Ungariei nu poate fi pusă în discuție, ea fiind o necesitate. Considera că cel mai mare pericol care amenința existența Austro-Ungariei îl reprezintă dorința Ungariei de a obține autonomia și neatârarea deplină, fără a crede, însă, în posibilitatea unei sciziuni depline a dublei monarhii. O Ungarie separată ar stârni dorințele României și Serbiei de a-și alipi teritoriile locuite de conaționali. În capitolul 4, *Austro-Ungaria și vecinii ei din sud*, pe lângă chestiunea slavă, face referiri pertinente și la problema românilor din Transilvania. Ca urmare, cartea a fost tradusă și publicată în cotidianul *Lupta* (apărea la Budapesta), iar ce se situa pe programul Partidului Național Român și reprezenta și poziția clubului parlamentar al naționalităților din parlamentul ungar³. Concluzia este că proclamarea regatului independent al României, datorată vitejiei armatei în războiul din 1877-1878, și progresele realizate de țara liberă au determinat Austro-Ungaria să abandoneze planurile de expansiune dincolo de frontierele Transilvaniei și să-și concentreze atenția asupra altui vecin din sud, micul regat al Serbiei. Nu credea în dispariția monarhiei dunărene, luând în considerare și faptul istoric că teritoriile cunoscute sub numele de Austro-Ungaria în repetate rânduri și-au justificat existența ca un întreg compact în sistemul european, învingând în timp, numeroase crize și pericole.

În mai și iunie 1907, Seton-Watson a făcut a doua călătorie în Ungaria, vizitându-i mai mult pe slovaci. Întors la Budapesta, a întâlnit pentru prima dată doi români membri ai parlamentului ungar, pe Aurel Vlad și Alexandru Vaida Voevod, întâlnirea cu acesta din urmă fiind începutul unei prietenii de lungă durată.

¹ Bodea, Seton-Watson 1988, vol.II, pp. 601-607.

² Bodea, Seton-Watson 1988, vol.I (doc. 17 note), p.453.

³ *Lupta* (Budapesta), nr. 103 -145 din 9/22 mai – 4/17 iulie 1907; nr. 146-148, 150-152 din 5/18-12/25 iulie 1907.

Simpatia crescândă a lui Seton-Watson pentru aspirațiile popoarelor nemaghiare din Ungaria a fost o consecință firească a conștiinței sale naționale de scoțian. Genul de relații – în timp – dintre Scoția și Anglia a constituit pentru el un model în considerarea „problemei naționalităților“. A înțeles curând, după ce a parcurs o impresionantă bibliografie despre istoria modernă a Ungariei, că oamenii politici unguri nu acceptau ideea coexistenței unui număr de națiuni, având fiecare propria-i identitate și cultură, pe bază de egalitate, în cadrul unui stat multinațional ungar. Ei nu acceptau ca relațiile dintre maghiari și români, sau dintre maghiari și slovaci să fie asemenea celor dintre englezi și scoțieni. În discursul oficial nu exista decât o singură națiune în Ungaria. Celelalte comunități erau definite prin cuvântul naționalitate (*nemzetiség*, în maghiară, prin opoziție cu *nemzét* sau „națiune“). Statutul lor nu putea fi egal cu cel al națiunii maghiare. Întemeietorii sistemului dualist de după 1867 au recunoscut totuși că „naționalitățile“ aveau anumite drepturi culturale. Legea naționalităților din 1868, întocmită de un om politic cu adevărat liberal, baronul Eötvös, le-a formulat în termeni destul de generoși. În practică, însă, conducătorii unguri nesocoteau și încălcau propria lor lege. Seton-Watson a putut descoperi acest lucru din convorbirile cu oamenii politici la Budapesta și din propriile sale observații la fața locului, în Ungaria și în teritoriile naționalităților. Se adăuga un foarte restrâns drept electoral pentru parlamentul ungar, care-i favoriza evident pe maghiari, și în această situație nu exista un vot cu adevărat liber, datorită ingerinței în fel și chip a autorităților în alegeri. O altă caracteristică importantă a situației era folosirea diferitelor tactici juridice pentru a răstălmăci legile privind presa și ordinea publică, pentru a intenta procese publice împotriva conducătorilor politici și a redactorilor ziarelor nemaghiare, a-i condamna la închisoare și a le sista publicațiile. În afară de aceasta, drepturile statuate pentru naționalități la 1868 au fost încălcate prin legislația școlară ulterioară de maghiarizare, prin încercările de restrângere a autonomiei Bisericilor naționalităților, periferizarea socială și economică a acestora. Ori, oficialitățile ungare făceau paradă în Occident cu legislația liberală a Regatului ungar. Ele nu recunoșteau existența unei probleme naționale în Ungaria, când, de fapt, ea exista și se agrava¹.

Seton-Watson a descris și analizat întreg acest sistem antidemocratic în prima sa lucrare amplă, *Racial Problems in Hungary (Probleme Rasiale în Ungaria)*, care a apărut în anul 1908, anul crizei bosniace. A fost precedată (tot în 1908) de apelul său către opinia publică britanică, *Political Persecution in Hungary (Persecuție politică în Ungaria)*, publicat în broșură. Această lucrare importantă, *Racial Problems in Hungary*, London, Archibald Constable & Co. LTD, 1908, marchează punctul de cotitură în încrederea lui Seton-Watson în politica Austro-Ungariei. Lucrarea este bazată aproape în întregime pe statistici oficiale ungare. Ea se constituie într-un esențial inventar istoric, demografic, politic și psihologic al problemelor puse monarhiei dunărene și Europei în ansamblul ei de continuarea imperturbabilă a politicii de maghiarizare inițiată de peste 30 de ani de clasa politică ungară. Analiza situației era făcută documentat și detaliat, în 21 de capitole, cu legile și decretul respective în anexă. Politica de maghiarizare urmată de nobilimea ungară aflată la

¹ Bodea, Seton-Watson 1988, vol. I, p. 38.

conducerea statului, este analizată evolutiv, cu accent pe Revoluția ungară de la 1848-1849, dar mai cu seamă pe perioada deceniilor care se scuseră de la constituirea dualismului. Lucrarea pune accentul pe soarta naționalității (națiunii) slovace (cca. două milioane), dar se analizează și situația românilor, croaților, sârbilor. Psihozele guvernanților unguri, determinante pentru politica lor de asimilare prin maghiarizarea forțată a naționalităților: panslavismul, pangermanismul, daco-românismul, i-au făcut pe aceștia să utilizeze de toate mijloacele pentru constituirea Ungariei unitare, a unei mari națiuni, națiunea ungară, cu o singură limbă, cea maghiară. A fost negată existența naționalităților nemaghiare, împotriva cărora au fost făcute abuzuri: în învățământ, administrația locală, sistemul electoral, justiție, presă, dreptul de asociere și întrunire. Politica de asimilare a eșuat, recensămintele oficiale ungare, decedate: 1880, 1890, 1900, 1910, chiar falsificate, dovedind că ungurii, în teritoriile naționalităților, au câștigat prin maghiarizare mult mai puține comune decât au pierdut. Asimilarea s-a dovedit a fi o himeră, datorită ariei restrânse a limbii maghiare (ungurii reprezentând sub 50% din populația Regatului), forța numerică a naționalităților și puterea de rezistență a limbilor naționale fiind obstacole de netrecut în calea maghiarizării. Aceasta n-a înregistrat decât slabe succese printre evreii și germanii din orașe. Naționalitățile s-au opus cu vigoare procesului de asimilare, manifestând tendințe centrifuge, dar pentru factorii politici ai Regatului român, bunăoară, în acei ani nu se punea problema alipirii Transilvaniei, nu încă! Seton-Watson reține și diferitele formule de reformare a sistemului dualist, proiectele de federalizare ce au fost concepute. Într-un anumit context, Seton-Watson susține că a constatat un interes mai viu pentru unire în rândul ardelenilor decât în cercurile politice din vechea Românie.

Îndeobște, în scrierile sale, el analizează și soluțiile posibile, constructive, ale problemelor speciale, pentru „problema rasială“ din Ungaria punând în discuție patru soluții posibile: asimilare, autonomie, federalism și separatism. În 1908, le condamna pe prima și ultima și pleda pentru o combinație de autonomie și federalism, deși, după el, toate cele patru soluții întâmpinau obstacole, mai ales în calea autonomiei naționale ridicându-se opoziția îndârjită a maghiarilor. Fără a le opune un nou proiect, R.W. Seton-Watson sugerează 12 reforme preliminare oricărui proiect de reorganizare a Ungariei. Regenerarea Ungariei nu era de așteptat de la clasa politică maghiară, ci de la viitorul parlament în care popoarele sale să fie reprezentate după cuviință. El milita atunci – în conformitate cu politica oficială a Marii Britanii – pentru regenerarea și reformarea instituțională a Monarhiei habsburgice în jurul ideii de dreptate pentru toate națiunile componente; și pentru aceasta prezenta cu claritate – și le condamna – metodele politice practicate de clasa politică maghiară.

Lucrarea lui Seton-Watson s-a bucurat de un mare succes și i-a atras reputația de cel mai bun specialist britanic pentru problemele Europei Centrale, Universitatea din Oxford conferindu-i titlul de „Doctor Litterarum“ pentru această carte. Firește, presa austro-ungară nu a pomenit nimic de lucrare, în schimb, între români, a devenit deosebit de apreciat, deși au fost voci care n-au fost de acord cu soluțiile avansate de el. În special, românii respingeau ideea unității statului unguresc „fără autonomii naționale și cu predominarea oficială a limbii ungurești“, opunându-i-se ideea „că în

cadrele statului fiecare națiune are dreptul de a se ocârmui și de a-și dirija singură soarta¹.

Un sprijin considerabil în redactarea lucrării i-a fost acordat de G. Moroianu, Anton Bibescu și I. Russu-Șirianu, prin trimiterea de materiale documentare necesare redactării acelor părți referitoare la românii din Ungaria. Lui G. Moroianu, de altfel, Seton-Watson i-a și trimis capitole din lucrare în manuscris, pentru observații, sugestii și completări. A existat chiar și propunerea, avansată de Seton-Watson, pentru o traducere românească a celor șapte capitole despre educație, administrație, justiție, presă, alegeri, asociere și capitolul final (*Chestiunea rasială în Ungaria – un sumar*), cu adăugarea unei scurte priviri asupra istoriei românilor². Izbucnirea procesului Friedjung³ și, mai ales, semnificațiile sale (Seton-Watson îl considera un punct de cotitură în soarta slavilor de sud și în conducerea politicii externe a Monarhiei), l-au determinat pe Seton-Watson să amâne lucrarea despre români și să se consacre unei istorii a slavilor de sud⁴.

În 1909, Seton-Watson a făcut prima călătorie în vechea Românie. La București a avut convorbiri cu oamenii politici Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu, I.G. Duca și Alexandru Marghiloman, cu istoricul Nicolae Iorga și cu transilvănenii Aurel C. Popovici, Ioan Slavici, Eugen Brote, G. Bogdan Duică și Sextil Pușcariu, fiind primit și de regele Carol I la castelul Peleş. Personalitățile cu care a discutat i-au putut furniza informații ample despre raporturile României cu Austro-Ungaria și problema românilor transilvăneni, sau informații istorice despre Transilvania și Ungaria.

Din Regat s-a întors în Transilvania, unde s-a revăzut cu cei pe care-i cunoscuse în 1906 și a făcut cunoștință cu mitropolitul ortodox de la Sibiu, Ioan Meșianu, cu poetul Octavian Goga și cu istoricul Ioan Lupaș. Și-a creat astfel relații foarte utile, beneficiind de colaborarea mai multor corespondenți români care-l informau în problemele Transilvaniei, din rândul cărora s-a detașat G. Moroianu⁵.

În următorii trei ani, principala preocupare a lui R.W. Seton-Watson a constituit-o problema slavilor de sud, unde se prevedea o viitoare criză, de altfel o chestiune care prezenta importanță mai mare pentru Viena decât pentru Budapesta. A continuat însă să urmărească evenimentele din Ungaria în articole publicate în *The Spectator*, *Österreichische Rundschau*, *Morning Post*, care-i atrag severe critici în presa ungară. De asemenea, el a menținut legătura cu problemele românești, prin corespondență și prin întâlniri la Viena cu români transilvăneni.

În anul 1909, Seton-Watson ajunsese la două idei pe seama viitorului Austro-Ungariei și al Europei, și anume: 1) că „numai o monarhie regenerată putea să protejeze interesele tuturor popoarelor ei și prin aceasta să mențină pacea în Europa,

¹ *Soluțiunea chestiei naționale după Scotus Viator*, în *Tribuna* (Arad), XIII, nr. 90, 28 aprilie/11 mai 1909, pp. 2-4.

² Bodea, Seton-Watson 1988, vol. I (doc. 57), p. 219.

³ Proces intentat la Tribunalul din Zagreb de numeroși deputați și jurnaliști croați istoricului austriac H. Friedjung care, pe baza unor documente false puse la dispoziția lui din ordinul contelui Aehrenthal, îi învinuise de trădare de țară.

⁴ Bodea, Seton-Watson 1988, vol. I (doc. 91), p. 252.

⁵ Bodea, Seton-Watson 1988, vol. I, p. 38.

rămânând o mare putere așezată între cei doi coloși, Germania și Rusia; 2) că era cu puțință o integrare a României în Monarhia habsburgică¹.

Între timp apăruse o ediție în limba cehă a răsunătoarei sale lucrări, *Racial Problems in Hungary* și se profila teza unei soluții trialiste (cu iugoslavii), deși Seton-Watson aflase de la numeroși interlocutori ai săi iugoslavi că speranța acestora era acum la Belgrad, nu la Viena.

În mai 1910, R.W. Seton-Watson a asistat la alegerile parlamentare trucate și însoțite de abuzuri și intimidări din Ungaria într-o circumscripție electorală slovacă și a publicat în 1911 o lucrare de mai mici proporții despre alegerile în cauză, intitulată *Corruption and Reform in Hungary. A study of electoral practice (Corupție și Reformă în Ungaria. Un studiu de practică electorală)*, D. Titt (Oxon), London, 1911. Lucrarea a fost tradusă numaidecât în franceză, germană, italiană, iar capitoul I și o parte din capitoul II au fost publicate în traducere românească, în ziarul *Românul* (Arad)². Lucrarea cuprinde mult material primit de la românii din Transilvania, câțiva dintre coautori fiind liderii români G. Moroianu, Iuliu Maniu, O. Goga, Constantin Nedelcu, Al. Vaida Voevod, Al. C. Orescu, Aurel Vlad, Vasile Lucaciu³. La redactarea ei a fost ajutat de Goga, care împreună cu soția sa, Hortensia, l-a vizitat pe Seton-Watson la Ayton, locuința sa din Scoția, în octombrie 1910⁴. Lucrarea conține informații detaliate despre alegerile în câteva constituante (cercuri electorale) slovace și alegerile la care au participat români ardeleni la Chișinău (Criș), Ighiu, Tinca, Târnăveni, Vințul de Jos (precum și alegerile în circumscripțiile electorale săsești). Informații i-au fost trimise de către Iuliu Maniu în septembrie 1910, despre alegerile de la Chișinău-Criș, Orăștie, Caransebeș; a primit și o relatare amănunțită despre alegerile din Oravița (Banat) de la Constantin Nedelcu⁵.

Cartea lui Seton-Watson, elaborată într-un termen scurt, cuprinzând 15 capitole, prin obiectivitate și bogăția informației, este cu totul revelatoare pentru ceea ce însemnau și cum aveau loc campaniile electorale și cum se desfășurau alegerile parlamentare în Ungaria dualistă la început de veac XX. În baza dovezilor acuzatoare, privind, bunăoară, tratamentul rezervat deopotrivă alegătorilor și candidaților naționaliști români, gazetarilor trimiși să observe desfășurarea campaniei și alegerilor în cercurile electorale în care P.N.R. și-a desemnat candidați, tonul lui Seton-Watson nu putea fi decât de condamnare: „Bani și sânge“ – spune el – „ar constitui un titlu adecvat pentru abuzurile electorale din Ungaria, pentru că aproape pretutindeni aceștia au fost cei doi factori decisivi care au asigurat victoria guvernului actual... Alături de armele jandarmilor, coruperea cu bani a fost argumentul cel mai elocvent în favoarea guvernanților; obiectivul nostru este mai ales de a trata abuzurile

¹ Seton-Watson 1981, pp. 74-76.

² *Românul* (Arad), nr.84 (29 apr.), 87 (4 mai), 89 (6 mai), 92 (11 mai), 94 (13 mai), 95 (14 mai), 96 (16 mai), 97 (17 mai), 98 (18 mai), 135 (4 iulie), 136 (5 iulie); se întrerupe la nr.39 (9 iulie 1911) cu primele pagini din capitoul II.

³ Bodea, Seton-Watson 1988, vol. I, (doc. 103 – 111, 116 nr.1, 131, 132 etc).

⁴ Bodea, Seton-Watson 1988, vol. II (doc. 19, 21), pp. 872, 875, 876.

⁵ Un foarte interesant studiu, datorat lui Gheorghe Iancu și Stelian Mândruț (*Genesis and Circulation of a Book: R.W. Seton-Watson, „Corruption and Reform in Hungary*, London, 1911, în *Transylvanian Review*, 1993, 2, nr. 3, pp. 84-90), dezvăluie date privind publicarea acestei cărți și detalii asupra modului în care a fost primită de autohtoni și străini.

electorale de alt gen, și considerabil, presiunea ilegală exercitată de oficialii din administrație și comportamentul brutal al jandarmilor. Principala putere a Partidului Național Român stătea în entuziasmul maselor stârnit la contactul cu liderii lor. Era doar necesar să apară între țărani, să recite lista cu revendicările lor și să sublinieze măsurile cerute și erau ai noștri, fără nevoia de bani sau promisiuni sfârșitoare. De unde a devenit esențial pentru partidul de la guvernare să izoleze țărănimea de liderii ei firești, intelectualitatea; odată realizată asta, mita și intimidarea deveneau mai practicabile¹.

Autorul a adunat un număr considerabil de fapte concrete de corupție electorală, prezentate punctual în cercurile electorale românești (de la acelea de unde a primit informațiile prin liderii români amintiți – *n.n.*), grupate sub titluri ca: *Izolarea alegătorilor de liderii lor. Arestarea și expulzarea agenților electorali români; Intimidare și lovituri; Comportamentul oficialilor. „Ordine de la comandament”*. „Nu suntem acasă”; *Interzicerea mitingurilor electorale românești* (sub diferite pretexte, unele frizând ridicolul). Telegramele de protest trimise ministrului de interne sau primului ministru, Kluen-Hederváry, n-au avut nici un efect; autoritățile administrative locale dădeau vina pe jandarmi și viceversa. În realitate, totul era coordonat de la Budapesta. A fost astfel posibil ca într-un stat constituțional cum se autoproclama Ungaria, 50% din populația Transilvaniei – românii (după statisticile ungare falsificate) să nu poată trimite în parlament decât 5 deputați în 1910. Oameni de calitate și prestața unui O. Goga, Aurel Vlad, Romulus Boilă etc. nu au avut nici o șansă în fața candidaților guvernamentali.

R.W. Seton-Watson concluzionează că sistemul electoral din Ungaria era de neconceput și că doar cea mai radicală dintre reforme – votul universal, egal și secret – o putea salva de la un dezastru ireparabil. Amânarea ei se va răzbuna; cu toate că clasa politică ungară nu era dispusă să o înfăptuiască și încerca să determine și Coroana să consimtă la această amânare, prin adoptarea unei politici de strict acord cu dorințele împăratului-ree în toate acele probleme care au creat tensiuni, în anii 1905-1906, între Coroană și majoritatea parlamentară ungară². În partea austriacă a monarhiei, votul universal a fost introdus în 1907 și „a reținut Austria”, iar moștenitorul tronului, Franz Ferdinand, apărea ca un partizan ferm al necesității introducerii democrației în viața politică ungară. Imperfecțiunile vieții politice și deficiențele din administrația ungară fac inevitabilă reformarea sistemului electoral, și dacă clasele conducătoare n-au nici curajul nici energia să se îndrepte spre reformare, reforma electorală trebuie să fie preluată de alte mâini. Existau elemente progresiste printre politicienii maghiari actuali, chiar dacă ponderea lor în parlament era redusă, iar omul politic care a ridicat concret, practic pentru prima dată, chestiunea votului universal, J. Krisztóffy, a fost vânat până în afara vieții politice, etichetat drept trădător de țară și de națiune. Cu cât scăderile sistemului politic sunt mai mari, cu atât mai radicală trebuia să fie reforma ce încearcă să le remedieze. Erau destui oameni în Ungaria care admiteau că dreptul de vot universal era singurul remediu în condițiile existente din Ungaria. Liniile principale ale reformei presupuneau introducerea

¹ Seton-Watson 1911, p.113.

² Seton-Watson 1911, pp. 156-161.

dreptului de vot universal, egal și secret, cu vot în fiecare comună. Mai presus de toate, reforma electorală nu era un scop în sine, ci un mijloc de atingere a scopului – introducerea ideilor și practicilor moderne și democratice în mașinăria administrativă a Ungariei. În mai toate ținuturile, administrația locală lăsa de dorit, încât toți ungurii onești, indiferent de „rasă“ (neam – *n.n.*), protestau împotriva acesteia. Și totuși, guvernele succesive, în loc să urgenteze reforma, au exploatat imperfecțiunile pentru a-și întări poziția proprie. Autorul, având experiența sistemului electoral englez, oferă și modalitățile prin care reforma electorală putea fi aplicată cu corectitudine, între care posibilitatea ca naționalitățile să-și poată folosi limba proprie în toate fazele campaniei electorale, inclusiv în actele scrise. Aceasta presupunea, în mod obligatoriu, reforma administrativă, aplicarea Legii naționalităților din 1868, îndeplinirea angajamentului statului de a asigura învățătura în limba maternă în școlile primare și secundare, în justiție, dreptul de întrunire și asociere, extinderea libertății presei, eliminarea din Codul penal a paragrafelor tratând „incitarea“ politică, reformă educațională, îndepărtarea taxei de vot, legi care să trateze reforma proprietății pământului și relațiile agrare, probleme de locuire, asistență medicală, legislație a muncii pentru sectorul industrial (inclusiv reglementarea muncii). Pe scurt, modernizarea Ungariei era sarcina parlamentului poporului (cu reprezentarea echitabilă a naționalităților). În fond, trebuiau aplicate multele „legi admirabile“, care în Ungaria serveau doar ca drept decorativ pentru a înșela opinia publică străină, neinformată și necunoscătoare a realităților din Ungaria dualistă. Alegerile din 1910 au arătat că Ungaria „se bucura“ de un guvern reprezentativ doar cu numele. Un guvern care conducea o Ungarie uninațională, când ea de fapt era un stat „poliglot“, punea în joc chiar existența țării¹.

Cartea lui Seton-Watson a fost primită pozitiv în mediile românești, de dincoace și de dincolo de Carpați. Pe de altă parte, presa guvernamentală ungară l-a etichetat pe autorul cărții *Corupție și Reformă în Ungaria* ca fiind anti-maghiar, un „străin mediocru“. Au fost și publicații maghiare care au recunoscut spiritul critic, obiectiv al lui Seton-Watson, chiar dacă acesta manifesta o ușoară simpatie pentru popoarele nemaghiare (vezi *Huszadik Század*, XII, vol. 24, 1911, pp. 381-382; idem, XIII; vol. 25, 1912, pp. 79-82; *Magyar Figyelő*, I, nr.24, 16 decembrie 1911, pp. 523-527; *Budapesti Hirlap*, XXXI, nr.303, 22 decembrie 1911, pp.1-2).

Preocupările lui Seton-Watson legate de problema sud-slavă au sporit odată cu tensionarea situației din Balcani. În anul 1912, alianții balcanici – Serbia, Grecia, Bulgaria, Muntenegru – au declarat război Turciei și au învins-o! În anul următor, în 1913, Bulgaria, nemulțumită de câștigurile teritoriale, și-a atacat foștii aliați; România a intervenit în conflict, țărilor agresate de Bulgaria. Lucrările lui în problema slavilor de partea de sud: *The South Slav Question and the Habsburg Monarchy* (1911; are și o ediție germană în 1913) și *Absolutism în Croatia* (1912), erau înregistrări meticuloase de fapte și documente aproape necunoscute cititorilor britanici, fiind remarcabile și prin erudiția autorului. *The South Slav Question* rămâne un document al mișcării pentru unitatea Iugoslaviei și al istoriei interne, secrete, a eșecului austro-

¹ Seton-Watson 1911, pp. 161, 162.

ungar de a se ocupa constructiv de o situație decisivă pentru supraviețuirea Austro-Ungariei.

În vara anului 1913, Seton-Watson și soția sa au plecat în Dalmația și Croația, apoi la Belgrad, unde au obținut autorizația de a vizita partea Macedoniei eliberată de armata sârbă. Seton-Watson a întâlnit reprezentanți ai diferitelor comunități naționale, inclusiv vlahi sau macedo-români, despre care a cules informații de la consulii români și de la directorii de școli românești din Turcia¹. De acolo s-a dus la Salonic, de curând eliberat de către greci, la Sofia și la București. De data aceasta s-a întâlnit din nou cu Ion I.C. Brătianu, conversația cu acesta axându-se pe discutarea atitudinii Bulgariei care se pregătea să atace Serbia și Grecia. De asemenea, s-a întâlnit cu Take Ionescu, N. Iorga și G. Bogdan-Duică, i-a cunoscut acum pe A.D. Xenopol și Virgil Arion².

Vizitele sale în Austro-Ungaria și în Regatul român și substanțiala sa corespondență cu românii l-au lămurit asupra complexității și paradoxurilor situației României. El a susținut dorința de unitate a românilor, deși i s-a părut că în Regat exista mai puțin interes față de această problemă decât constatase în Transilvania. În același timp, a înțeles că bărbații de stat ai României trebuiau să manifeste prudență. Unirea nu se putea realiza decât cu greu fără o foarte pronunțată slăbire, cel puțin, dacă nu fără o completă destrămare a Austro-Ungariei. Aceasta ar fi însemnat distrugerea echilibrului de putere în Europa și o serioasă întărire a Imperiului țarist, fapt pe care nici un om politic român nu-l dorea, cum s-a exprimat explicit Take Ionescu în discuția avută cu Seton-Watson în 1909³.

Speranțele lui Seton-Watson cu privire la reformarea Austro-Ungariei au fost distruse de asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, urmată de ultimatumul austriac dat Serbiei. După iulie 1914, adică după ce Austro-Ungaria a devenit dușmanul Angliei și Franței, ideile sale s-au modificat radical. A devenit limpede pentru el, că teritoriile sud-slave și cele românești trebuiau să se desprindă de Monarhie și să se unească cu Serbia și, respectiv, cu România. Ceva mai târziu, sub influența lui Th. G. Masaryk, el a sprijinit și ideea unui stat independent al cehilor și slovacilor; Austro-Ungaria urma să fie destrămată.

În prima parte a conflagrației mondiale, Seton-Watson, „reformat” din cauza sănătății sale șubrede, a îndeplinit mai multe misiuni (oficioase sau secrete), jucând rolul unui consilier neoficial pe lângă Foreign Office în problemele austro-ungare și balcanice. A continuat să scrie articole și cărți, prin intermediul cărora opinia publică din statele aliate era informată despre revendicările naționale ale românilor. Lui Seton i-a revenit un rol important în clarificarea atitudinii României față de primul război mondial și a problemei românilor de peste munți.

Din perioada neutralității României datează două lucrări: prima, *The War and Democracy (Războiul și Democrația*, London, 1914), are mai mulți autori, între care și R.W. Seton-Watson; în capitolul VII (al cărui autor este), intitulat *The Issues of the War (Originile războiului)*, el pune din nou „chestiunea română”. Seton-Watson spune că s-a ocupat în amănunt de problema sud-slavă, complicată și nefamiliară

¹ Bodea, Seton-Watson 1988, vol. I (doc. 226, 227), pp. 391, 392.

² Bodea, Seton-Watson 1988, vol. I (doc. 220, 223), pp. 381-383, 387.

³ Bodea, Seton-Watson 1988, vol. I, (doc. 220), pp. 381-383.

opinie publice engleze, dar mai ales, afirmă că ei îi revine un rol important în declanșarea războiului mondial. Dacă va fi neglijată sau prost rezolvată la înțelegerea finală (la Conferința de pace – *n.n.*), această „problemă” poate arunca din nou Europa într-un context dramatic. Soluționarea „chestiunii românești” este prioritară deoarece ea reprezintă cealaltă jumătate a politicii balcanice a Austro-Ungariei. Regatul român era, după teritoriu, populație și resurse, țara cea mai puternică din zona balcanică, dar peste 5 milioane de români, o parte importantă și viguroasă a națiunii, trăiau sub dominație străină. Dintre aceștia, cel puțin 3,5 milioane erau în Austro-Ungaria, majoritatea sub opresiva stăpânire a maghiarilor. Eliberarea Transilvaniei și a comitatelor locuite de români din Ungaria era idealul tuturor patrioților români, chiar și a celor care considerau că se va realiza doar într-un viitor îndepărtat. Politica obtuză a Rusiei în 1878, care a anexat sudul Basarabiei ca o „răsplată” pentru suportul valoros al românilor la Plevna, a aruncat România în brațele Austro-Ungariei. Ca urmare, pentru o întreagă generație nici măcar stăpânirea maghiară în Transilvania n-a avut darul de a rupe înțelegerea dintre Viena și București, întărită prin prietenia personală dintre Franz Iosif și regele Carol I. Dar „vraja” a fost ruptă prin atitudinea Austro-Ungariei în timpul războaielor balcanice. Forța imperioasă a circumstanțelor a pus de acord interesele României și Serbiei. Astfel, era evident că orice amenințare la adresa independenței Serbiei afecta și România și orice slăbire a elementului sârbocroat în Monarhie ar fi avut urmări nefavorabile pentru români și alte naționalități din Ungaria. Chiar dinaintea războiului erau semne manifeste că românii din Ungaria, care au progresat economic și cultural la începutul secolului, erau la sfârșitul răbdării lor. România ocupa o poziție de o delicatețe extremă. Tendința sa naturală era de a susține cauza Alianților, de vreme ce aveau evident mai mult de oferit decât adversarii lor. Dar atitudinea oarecum echivocă a oamenilor săi de stat a fost determinată nu numai de „dorința vicleană de a câștiga pradă de război fără a face sacrificiul necesar”, dar și de o pardonabilă anxietate în ce privește atitudinea Bulgariei și Turciei. Oamenii de stat români suspectau că Bulgaria aștepta doar până când armata română urma să treacă Munții Carpații, pentru a reocupa Dobrogea. Cert este că România, în timp ce declina orice tentație de a se alătura Puterilor Centrale, a respins invitația Rusiei de a ocupa Bucovina și a discutat cu Ungaria problema restabilirii autonomiei Transilvaniei. Ungurii, la rândul lor, au încercat să ofere un compromis României promițând-i introducerea limbii române în multe din școlile de stat din Transilvania, ceea ce era de neconceput cu puțin timp în urmă. Dar realizarea unității românilor implica includerea în noul stat a unor grupuri etnice minoritare (etnia săsească, comunități maghiare). În acest caz, România ar fi trebuit să garanteze instituțiile existente ale celor două minorități și exercitarea libertății cultului religios (maghiarii și secuii sunt – calvini, catolici, unitarieni, sașii sunt luterani, în timp ce românii sunt ortodocși și greco-catolici). Nu trebuie uitat că visul unității românilor putea fi pe deplin realizat doar dacă Rusia ceda cel puțin o parte din Basarabia, care cuprindea nu mai puțin de 1,1/4 milioane de români. O Rusie victorioasă și-ar fi putut permite o asemenea concesie pentru că n-ar fi implicat niciun pericol strategic și ar fi șters ultimele urme ale rusofobiei care încă exista în România. Dar o astfel de poziție din partea Rusiei ar fi fost greu de închipuit. Teoria abstractă a naționalității trebuia înlocuită prin mai practicul argument al serviciilor făcute unei cauze comune.

Seton-Watson se angajase să sprijine cauza României; el a prezentat opiniei publice engleze și oamenilor politici din țara sa motivele neutralității României, prin conferințele ținute în 23, 25 și 26 februarie 1915, sub auspiciile Societății scoțiene de geografie, la Aberdeen, Edinburg și Glasgow¹ și în cartea sa, apărută în anul 1915, *Roumania and the Great War (România și Marele Război)*. Lucrarea este structurată astfel: Cap.I *Privire asupra istoriei României*; Cap.II *Românii din Ungaria*; Cap.III *Minoritățile românești în Rusia și Balcani*; Cap.IV *Politica României și războiul*; *Apendice, Bibliografie, Mapă etnografică*.

De la început, Seton-Watson făcea precizarea că sprijină întrutotul revendicările teritoriale ale României. Scopul Ungariei de a crea un stat național ungar prin asimilarea forțată a naționalităților supuse coroanei Sfântului Ștefan, era descris drept „o crimă monstruoasă contra naturii, o încercare de împotrăvire la cursul firesc al lucrurilor”². El a crezut în aplicabilitatea planurilor lui Franz Ferdinand și a cercului constituit în jurul lui. „El singur – scria Seton-Watson – a stat între noi toți și dezastru, și mulți dintre noi care am fost deplin conștienți de limitele și greșelile sale, și cu toate acestea l-am considerat ca un om al destinului, am fost copleșiți de veștile șocante de la Sarajevo ca o interpretare sigură a dezastrului mondial... În ce privește scopurile noastre prezente, e suficient să arătăm că asasinarea arhiducului a constituit pentru românii și slovacii din Ungaria, o lovitură mortală, și că distrugerea principalei lor perspective de a primi un ajutor efectiv din interiorul monarhiei, a pregătit inevitabil calea pentru un transfer al credinței lor în influențele din afară”³.

Cunoscând cum nu se poate mai bine realitățile românești, autorul explica de ce România oficială, guvernul I.I.C. Brătianu, a adoptat la începutul războiului politica de neutralitate. Prezenta poziția României, ca membru (încă) al Triplei Alianțe, discuțiile din Consiliul de coroană (3 august 1914), diferența de „statut” a României față de Italia, sentimentele opiniei publice românești și ale unei mari părți a oamenilor politici. Sentimentul național, larg, era împotriva angajării țării alături de Puterile Centrale. Aceia care blamau România pentru inactivitatea ei la începutul războiului uitau că țara nu era pregătită de un război de anvergură, fapt dovedit, de altfel, în timpul celui de-al doilea război balcanic (unde România nu a luptat efectiv). Comenzile sale de armament și echipamente, în majoritate, au fost încheiate cu firme germane și austro-ungare, iar după iulie 1914 acestea manifestau împotrăvire la livrări, chiar pentru cele achitate. În noile condiții, România nu se putea angaja într-o campanie de iarnă, în atât de dificilii munți ardeleni. Desigur, importanța acestor argumente era secundară, adevăratele motive ale neutralității României trebuind a fi căutate în câmpul politicii internaționale. Astfel, trebuia avută în vedere atitudinea echivocă a Bulgariei, în special la începutul războiului, în neîncrederea reciprocă a celor două guverne; politicienii români se temeau că Sofia aștepta până după ce armata română se angaja în Carpați ca să formuleze cereri pentru concesiile teritoriale în Dobrogea. Un alt motiv pentru ezitățile României trebuie căutat în credința răspândită și abil cultivată de Puterile Centrale, că guvernul ruși, încurajând România să ocupe Transilvania, acționau fără aprobarea Marii Britanii, că guvernul

¹ Bodea, Seton-Watson 1988, vol. II, pp. 708-712.

² Seton-Watson 1915, p. 44.

³ Seton-Watson 1915, pp. 54-56.

englez, departe de a favoriza unitatea românilor, visa la o Ungarie modernă drept obstacol în calea agresiunii ruse. Intrigile ungare, care erau vizibile în presa britanică, au sporit alarma în România. Astfel, lunga serie de articole din Budapesta publicate de *Morning Post* a fost tratată ca o dovadă a simpatiei englezilor față de unguri. În sfârșit, trebuie recunoscut faptul că ocuparea Strâmtorilor de către Rusia îngrijora România, a cărui singură ieșire la marea deschisă sunt Strâmtorile. Ca urmare, nicio soluție care afecta pentru România accesul pentru vasele comerciale și de război nu putea fi acceptată. Pe de altă parte, tratativele dintre guvernul Brătianu – care era un om al faptelor, nu al vorbelor – și marile puteri din Antantă erau departe de a fi încheiate conform dorințelor României. În acest context, Seton-Watson afirma că realizarea unității românilor trebuie să fie un deziderat categoric; de altfel, istoricul englez a și ținut o importantă conferință la Synod Hall, în Edinburgh, sub auspiciile Societății geografice regale scoțiene, pe tema „chestiunii românești”. Cu acel prilej, a apreciat că opinia publică engleză manifesta neglijență față de România, care în curând ar putea fi aliata Angliei în război, iar potențialul său (suprafață, resurse, populație, armată) nu era deloc de neglijat, fiind țara cea mai puternică din zona balcanică.

În apendicele acestei cărți erau redată tabelate cuprinzând date statistice cu referire la proporția naționalităților în Transilvania, în special în cele șapte comitate situate de-a lungul frontierei lingvistice ungaro-române. Pe baza acestora, Seton-Watson a trasat o nouă graniță româno-ungară. Totuși, acesta se disocia de naționaliștii radicali care pretindeau ca graniță râul Tisa, ceea ce ar fi dus nu numai la includerea în noul stat a unor teritorii cu populație predominant maghiară, ci și a întregului Banat până la Belgrad. Nu credea nici că Aradul sau Oradea Mare ar trebui incluse în noua Românie. Deși nu a făcut nicio propunere cu privire la Basarabia, întrucât Rusia era aliata Marii Britanii, istoricul sublinia faptul că provincia fusese „română din timpuri imemorabile” și că birocrăția țaristă a încercat eliminarea limbii române, fiind și social agresivă¹. Lucrarea lui R.W. Seton-Watson s-a bucurat de numeroase prezentări realizate în paginile ziarelor britanice imediat după apariție. Interesul manifestat în presa britanică și în alte medii se datora activității și lucrărilor lui Seton-Watson despre țările din centrul și sud-estul Europei, în speță despre România.

Principala activitate a istoricului englez în a doua jumătate a conflagrației mondiale a constituit-o crearea săptămânalului *The New Europe*, al cărui prim număr a apărut în toamna anului 1916. Periodicul a fost dedicat cu preponderență realizării autodeterminării națiunilor mici, prin victoria puterilor aliate și mai ales, prin dezmembrarea Austro-Ungariei. Un spațiu larg a fost alocat în paginile revistei problematicii luptei românilor pentru realizarea idealului național integral, comentariilor referitoare la situația politică și militară a României după intrarea sa în război (august 1916), raporturilor ei cu Marile Puteri etc.

Seton-Watson a jucat un rol hotărâtor în fondarea Societății Anglo-Române, care a fost inaugurată la 7 decembrie 1917. În același an 1917, Seton publica, la Londra – *The Rise of Nationality in the Balkans (Apariția sentimentului național în Balcani)* – prin care-și proba, din nou, vastele cunoștințe în istoria Europei de Sud-Est. La

¹ Seton-Watson 1915, p. 24.

românii transilvăneni se referă în capitolul *Bizanț și Istanbul*; capitolul VI, *România modernă* este o scurtă privire istorică, de la cucerirea romană până la venirea pe tronul României a lui Carol I; problematica va fi dezvoltată în valoroasa sa carte, de mai târziu, *Istoria Românilor*.

Seton a fost, de asemenea, unul din principalii organizatori ai Congresului Naționalităților din Austro-Ungaria, ținut la Roma, în aprilie 1918. Acest congres a marcat un moment de cotitură în atitudinea cercurilor oficiale ale statelor Antantei față de ideea disoluției Austro-Ungariei și constituirea statelor naționale pe ruinele dublei monarhii.

Nimeni din Marea Britanie nu a fost mai încântat ca Seton-Watson la vestea hotărârii adoptate de Marea Adunare Națională privind Unirea Transilvaniei cu România. La Conferința de Pace de la Paris, deși nu a fost membru al delegației britanice, Seton a fost în permanent contact cu delegații britanici și americani, precum și cu reprezentanții celorlalți Aliați; a petrecut mult timp cu reprezentanții români, pe care i-a putut ajuta. Satisfăcut de faptul că evenimentele evoluaseră în sensul în care el militase, pe baza interpretării științifice a cursului istoriei, Seton a făcut în aceeași lună a semnării Tratatului de la Trianon de către Ungaria (4 iunie 1920) o vizită în România. Parlamentul României unite l-a ovaționat și omagiat la 29 iunie 1920 în ședința Camerei, pentru contribuția sa la dezmembrarea Monarhiei austro-ungare și la susținerea unității integrale românești¹. În toamna aceluiași anului 1920, Adunarea generală a ASTREI, ținută la Oradea, l-a proclamat membru onorar, recunoscând în Scotus Viator „pe unul din cei mai de seamă amici ai românilor”². În octombrie 1921, regele Ferdinand i-a înmănat ordinul „Coroana României” în grad de comandor³. În 1923, în ședința din 26 mai, Academia Română l-a ales membru onorar, omagiind astfel pe „unul din rarii străini de cultură”, care în zilele grele ale luptelor naționale purtate de românii de peste Carpați, a susținut drepturile lor⁴. Tot în 1923, la 6 iunie, în sala festivă a primăriei orașului Cluj, „apărătorului naționalităților subjugate sub fosta Monarhie habsburgică” i s-a oferit cetățenia de onoare a orașului transilvan⁵. Și tot la Cluj, în martie 1929, Consiliul Facultății de Filosofie și Literatură, a Universității „Regele Ferdinand I” a luat hotărârea de a-i decerna titlul de Doctor Honoris Causa; distincție enunțată apoi în ședința solemnă ținută în octombrie 1930, în cadrul sărbătoririi a zece ani de existență românească a Universității clujene⁶.

În octombrie 1920, Seton-Watson a fost obligat din motive financiare să suspende publicarea revistei *The New Europe*, care aproape timp de patru ani de apariție, a adus atâtea servicii naționalităților oprimate. În anii care au urmat a îmbrățișat cariera didactică de istoric, fiind numit profesor de Istoria Europei Centrale la Universitatea din Londra. A conferențiat și a scris mereu despre problemele statelor central-europene care au înlocuit vechea Monarhie habsburgică. A menținut legăturile cu vechii săi prieteni, prin călătorii și prin corespondență. A vizitat România în 1920,

¹ *România. Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1920, Sesiunea extraordinară, nr. 9, 2 iul., p. 137.

² Bodea, Seton-Watson 1988, vol.II, pp. 946-948.

³ Bodea, Seton-Watson 1988, vol.II, pp. 949, 950.

⁴ *Academia Română. Anale*. t. XLIII. *Ședințele din 1922-1923*. București, 1923, pp. 103, 104.

⁵ *Patria*, nr. 119 din 7 iunie 1923, p. 1.

⁶ Bodea, Seton-Watson 1988, vol.II, pp. 954-958.

iunie 1923, iunie 1927 și iulie 1929. În 1929 el a suferit de o boală gravă și în 1931 pierderi financiare grele. Amândouă aceste necazuri i-au limitat serios capacitatea de a călători și nu va mai vizita deloc România, față de care interesul său a rămas constant. A continuat să scrie nu numai lucrări istorice, ci și cărți și articole privind probleme contemporane: *The Emancipation of Sud-Est Europe (Emanciparea Sud-Estului Europei)*, 1923; *The New Slovakia (Noua Slovacie)*, 1924; *La Petite Entente (Mica Antantă)*, 1927; *The Situation in Roumania (Situția în România)*, 1927; *Treaty Revision and the Hungarian Frontiers (Revizuirea Tratatului și Frontierele Ungare)*, 1934; *A History of the Roumanians (O Istorie a Românilor)*, 1934; *Danubian Clues to European Peace (Chei Danubiene la Pacea Europeană)*, 1935; *Disraeli, Gladstone and the Eastern Question (Disraeli, Gladstone și Chestiunea Orientală)*, 1935; *Britain in Europe 1789-1914 (Britania în Europa 1789-1914)*, 1937; *Munich and the Dictators (München și Dictatorii)*, 1939; *Britain and the Dictators (Britania și Dictatorii)*, 1938; *From Munich to Danzig* (o ediție lărgită a lucrării *Munich and the Dictators*), 1939; *Masaryk in England (Masayk în Anglia)*, 1943; *A History of the Czechs and Slovaks (O Istorie a Cehilor și Slovacilor)*, 1943; *Transylvania – a Key Problem (Transilvania – o Problemă Fundamentală)*, 1943 ș.a.

Seton-Watson a urmărit îndeaproape dezvoltarea României între cele două războaie, atât prin vizitele întreprinse până spre 1930, cât și prin corespondența pe care a continuat-o cu vechii săi prieteni români. El a și făcut aprecieri, între altele în lucrarea sa *The Situation in Roumania*, 1927. În primii ani după unirea din 1918, el a devenit un critic energic al stilului și metodelor de guvernare ale Partidului Liberal și nu a agreat tendințele autocrate ale lui Ionel Brătianu, deși i-a apreciat reformele. Nutrea, de altfel, simpatii față de național-țărăniști, în rândul cărora avea mai mulți prieteni vechi și buni. Dar și anii de guvernare ai lui Iuliu Maniu au fost dezamăgitori pentru el, deși a simțit că e nedrept să atribuie totul greșelilor guvernului când țara intrase în hora recesiunii economice mondiale. A apreciat cimentarea unității naționale, faptul că românii din diferite provincii, cu experiență istorică și culturală în bună măsură diferită, s-au contopit într-o națiune puternică. Al doilea aspect care l-a încântat a fost conducerea generală a politicii externe românești, valoroasă în special când N. Titulescu a avut o influență predominantă, dar chiar și în perioada regimului autoritar al lui Carol al II-lea. A fost bucuros să vadă că România a rămas loială vechilor ei prieteni și aliați, atâta timp cât a fost posibil. A fost mulțumit, bunăoară, să vadă că România nu a abandonat Cehoslovacia în 1938. Intrarea României în cel de-al doilea război, ca aliată a Germaniei, l-a îndurerat pe Seton-Watson, dar el a atribuit-o puterii copleșitoare a Germaniei, nu dorințelor românilor. N-a încetat să susțină cauza românilor cu privire la Transilvania și n-a încetat să creadă că vechea prietenie anglo-română va fi restabilită.

În deceniul al patrulea, fascismul și nazismul erau în ascensiune, în Ungaria se lansaseră mai multe planuri de revizuire, îndeosebi a granițelor României, iar Ungaria se apropia tot mai mult de Italia, și îndeosebi de Germania. Seton-Watson a luat atitudine față de politica revizionistă ungară, publicând o carte-avertisment, *Treaty Revision and the Hungarian Frontiers*, (London, 1934), demonstrând inconsistența și falsitatea acestei politici, dezvăluindu-i resorturile.

BIBLIOGRAFIE/BIBLIOGRAPHY

- Bodea, Seton-Watson 1988
Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *R. W. Seton-Watson și Români. 1906-1920*, vol.I-II, București, 1988.
- Clopoțel 1937
Ion Clopoțel, *Scotus Viator a scris „Istoria Românilor“*, în *Societatea de mâine*, XIV, Cluj, 1937, pp. 142-143.
- Constantinescu 1938
N.A. Constantinescu, *R.W. Seton-Watson, Histoire des Roumains de l'époque romaine à l'achèvement de l'unité, Paris, 1937*, în *RHSEE*, XV, 1938, pp. 71-75.
- Henry 1935 – Paul Henry, *Histoire Roumaine* în *Revue Historique*, an 60, Tom. CLXXVI, Paris, 1935, pp. 486-537.
- Crăciun 1937
Ioachim Crăciun, *Bibliografia Transilvaniei românești: 1916-1937*, București, 1937.
- Iancu, Mândruț 1993
Gheorghe Iancu și Stelian Mândruț, *Genesis and Circulation of a Book: R.W. Seton-Watson, „Corruption and Reform in Hungary“*, London, 1911, în *TR*, 2, nr.3, 1993, pp. 84-90.
- Iorga
Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice*, vol.I, Craiova, f.a.
- Kann 1964
Robert A. Kann, *Das Nationalitäten problem in der Habsburger Monarchie*, vol. II, Graz-Köln, 1964.
- Kellogg 1996
Frederick Kellogg, *O istorie a istoriografiei române*, Iași, 1996.
- Lupaș 1932
Ioan Lupaș, *Transilvania de odinioară. Pentru ce lipsește o istorie a Transilvaniei? Necesitatea de a încadra istoria Transilvaniei în istoria românilor*, în „Universul“, 1932, XLIX, nr. 50, pp. 1-2; nr. 57, pp. 1-2.
- Makkai 1938
Makkai László, *Seton-Watson, R., Histoire des Roumains de l'époque romaine à l'achèvement de l'unité, Paris, 1937*, în *Századok* (Pesta), LXXII, 1938, pp. 510-519.
- Mândruț 1995
Stelian Mândruț, *Mișcarea națională și activitatea parlamentară a deputaților Partidului Național Român din Transilvania între anii 1905-1910*, Oradea, 1995.
- Moga 1939
I. Moga, *Seton-Watson et les Roumains de Transylvanie*, în *Revue de Transylvanie*, tome V, no. 1, ianuarie-martie 1939, pp. 61-71.
- Podea 1936
O. Podea, *R.W. Seton-Watson. A History of the Roumanians from Roman Times to the Completion of Unity*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, VI, 1931-1935, Cluj, 1936, pp. 562-576.
- Popescu-Optași 1980
N. Popescu-Optași, *Istoria Transilvaniei în preocupările științifice ale lui R.W. Seton-Watson*, în *RI*, XXXIII, 1980, pp.169-176.

- Rychlik, Marzik, Jan Rychlik, Thomas D. Marzik, Miroslav Bielik, *R.W. Seton-Watson and His Relations with Czechs and Slovaks. Documents 1906-1951*, Published by Ústav T.G. Masaryka, Praha and Matica slovenská, Martin, 1995.
- Seton-Watson 1911 R.W. Seton-Watson, *Corruption and Reform in Hungary, a study of electoral practice*, London, 1911.
- Seton-Watson 1915 R.W. Seton-Watson, *Roumania and the Great War*, London, 1915.
- Seton-Watson 1929 R.W. Seton-Watson, *First Impressions of Transylvania (1906-1907)* [*Primele impresii din Transilvania*], în *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918-1928*, vol. III, Cultura Națională, București, 1929, pp. 1341-1346.
- Seton-Watson 1937 R.W. Seton-Watson, *Histoire des Roumains de l'époque romaine à l'achèvement de l'unité*, Paris, 1937.
- Seton-Watson 1943 R.W. Seton-Watson, *Transylvania – a Key Problem*, Oxford, 1943.
- Seton-Watson 1971 Hugh Seton-Watson, *R.W. Seton-Watson and the Roumanians*, în *RRH*, X, nr.1/1971, pp. 25-41.
- Seton-Watson 1981 Hugh și Christopher Seton-Watson, *The Making of a New Europe. R.W. Seton-Watson and the last years of Austria-Hungary*, Seattle, 1981.
- Tilea 1952 V.V. Tilea, *Tributes to R.W. Seton-Watson*, în *The Slavonic and East European Review*, XXX, iunie 1952, pp. 355-363.
- Vesa, Dobrinescu Vasile Vesa, Valeriu Florin Dobrinescu, *Anglia și Marea Unire a românilor*, în *AIIAI*, XXIV/2, 1987, pp. 191-205.

Presă

- Academia Română. Anale*. t. XLIII. *Ședințele din 1922-1923*. București, 1923.
- Lupta* (Budapesta), 1907.
- Românul* (Arad), 1911.
- Tribuna* (Arad), 1909.
- Universul*, 1932, 1934.